

DATE NOI CU PRIVIRE LA CUNOAȘTEREA ÎNCEPUTULUI ȘI SFIRȘITULUI PALEOLITICULUI ROMINIEI

După descoperirea culturii de prund de pe valea Dirjovului în 1958, stăruințele noastre au fost încununete de o nouă descoperire făcută în 1961 pe teritoriul comunei Bugiulești (rn. Oltețu, reg. Craiova), reprezentînd după părerea noastră dovada existenței unei hoarde de protohominizi vînători prădători hoitari.

După cum se știe, în villafranchianul sud-vest-european și nord-african există unele elemente faunistice comune, între care și maimuțele cinomorfe fosile cu o ecologie asemănătoare cu aceea a antropomorfelor fosile și deci și cu aceea a formelor protoumane. În ambele continente aflăm de asemenea toporașele de mîna abbevilliene, ceea ce documentează pentru vremurile acelea o legătură strînsă între Europa și Africa. Europa nu cunoștea cultura de prund, iar în România nu se știa nimic mai vechi decît mezo-paleoliticul.

Ținînd însă seama că în sudul Moldovei, la Mălușteni, unele descoperiri mai vechi semnalaseră prezența lui *Maccacus florentinus* și *Dolichopithecus*, că în R. S. S. Moldovenească, vecină, era semnalată prezența unor cinomorfe fosile și că alte regiuni ale țării sînt bogate în resturi fosile de climă caldă aparținînd începuturilor antropozoicului, ne-am aflat în fața primei ipoteze de lucru. Acest temei ne-a îndemnat să și începem cercetări în urma cărora bănuiam noi că vom putea stabili și existența unor dovezi de viață și muncă omenească mai vechi decît levalloasianul și, eventual, chiar resturile fosile ale primilor făuritori de unelte pe teritoriul țării noastre.

Am considerat că asemenea dovezi va trebui să le aflăm nu oriunde, ci, bineînțeles, acolo unde condițiile mediului fizic ar fi fost prielnice. Pornind de la cartografierea locurilor unde s-au găsit resturi de mamifere plio-pleistocene, am reconstituit în linii mai precise configurația paleogeografică

a Lacului Getic, stabilindu-se pe aceeași bază și zonele carstului îmbătrinit. Lacul Getic la începutul cuaternarului, se întindea pe o suprafață de peste 50 000 km², acoperind în bună parte Oltenia, Muntenia și sudul Moldovei. Masa aceasta uriașă de apă, care se întindea de la vest spre est, pe o lungime de peste 500 km, având pe unele locuri o lărgime de peste 100 km, reprezenta atunci un puternic rezervor de acumulare de căldură. Prin poziția sa geografică, țărmurile acestui lac au fost supuse și influenței mediteraneene, care a dat naștere unui tip de climă foarte prielnică dezvoltării florei și faunei, mai ales în golfurile cuprinse între deltele râurilor. În jurul acestui lac, imens rezervor de căldură acumulată în preglaciar, care împreună cu Lacurile Transilvane și rămășițele Lacului Pannonic au împiedicat pînă și dezvoltarea primelor glaciații în Carpați, spre sfîrșit de terțiar se aciuaseră numeroase mamifere de climă caldă. Este vorba, în consecință, de unele condiții biogeografice de netăgăduit, reprezentînd un tip climatic și biologic favorabil și dezvoltării vieții colectivelor protoumane în mediul periferic al lacului. În astfel de situație era ușor de tras concluzia că vegetația bogată de pe litoralul acestui lac a înlesnit prezența a numeroase specii de animale care ar fi putut alcătui hrana turmelor pre- sau protoumane. În special în apropierea golfurilor.

Într-adevăr, cartografierea proboscidiienilor plio-pleistoceni ne-a arătat că, în vreme ce în dreptul Oltețului și Jiului mastodonții sînt foarte frecvenți, coborînd mai jos decît Slatina și Craiova, în bazinul Oltețului ei apar sporadic cu mult mai la nord.

Această constatare ne-a dus la concluzia că Jiul și Oltul, cu un debit și o forță de transport mai mare, își înaintau deltele lor alcătuite din mluri, nisipuri și pietrișuri colmatînd lacul antropozic în retragere. Și, în vreme ce deltele acestor râuri înaintau spre sud, în bazinul actual al Oltețului rămăsese un golf. Cercetările mai noi ale geomorfologului L. Badea au documentat că Oltețul în vremea aceea nici măcar nu-și croise cursul său superior, fiind tributar Cernei, care curgea spre Olt în lungul depresiunii subcarpatice.

Cercetările noastre s-au localizat, așadar, pe țărmurile acestui golf în retragere, unde avem cea mai sudică linie a țărmului nordic, care aici trecea mai la sud de paralela de 45°, aici unde influența mediteraneană se resimte încă și astăzi în flora și fauna regiunii.

Pe țărmurile golfului acestui uriaș lac eopleistocen am depistat încă din 1952 o serie de puncte fosilifere la Preotești și Dobriceni, apoi importantul cuib fosilifer descoperit de Muzeul regional al Olteniei la Fîntîna lui Drăghici, de pe teritoriul satului Vasilați, în 1957, cuibul de la Pietrișu-Vijoești săpat de noi în 1959—1961, cuiburile fosilifere de la Fîntîna alor Tiței și Valea lui Grăunceanu, din comuna Bugiulești, cercetate și săpate în 1961—1962.

Privind comparativ punctele fosilifere cercetate de noi, trebuie să subliniem unele deosebiri fundamentale în ceea ce privește modul de acumulare a resturilor fosile. Țărmul lacului, fiind vorba de un lac intern, oscila sezonier prin regresii și transgresii de mai mică sau mai mare amplitudine, în funcție de precipitațiile atmosferice mai bogate sau mai sărace și periodic în funcție de schimbarea climei. Cu prilejul regresiunilor, ma-

miferele din zona de țărm a golfului erau obligate să-și caute adăpătoarele mai spre interior, pe fișii de nisipuri sau miluri proaspăt părăsite de ape. Numai datorită unui astfel de nisip furător ne putem închipui cum s-au putut scufunda în întregime, prin greutatea lor, un număr de câțiva elefanți meridionali, tineri și bătrâni, pe o zonă foarte restrinsă la Fântina lui Drăghici. Nu tot același lucru s-a întâmplat la Pietrișu. Smolnița nisipoasă de aici nu a putut conserva decât parțial scheletele unor copitate — cai și cerbi —, ale căror membre se găsesc aici în conexiune. Observațiile de teren au dus la concluzia că animalele respective, în drumul lor către locul de adăpat, au căzut pradă unui ochi de smolniță furătoare, în care s-au împotmolit de obicei numai pînă la burtă. Răcnetele de disperare în fața imposibilității de a se putea elibera, atrăgeau îndată carnivorele, care lichidau ceea ce rămăsese la suprafață. Acestea, mai ușoare, cu laba mai lată, s-au scufundat mai rar. Resturile lor fosile sînt mai degrabă rezultatul luptei dintre ele pe hoiturile copitatelor, iar prezența seriilor dentare este ușor de explicat, prin faptul că ele nu puteau fi roase. Aceasta este cauza că dintr-un număr atît de mare de indivizi scufundați nu găsim decât arareori vreun fragment de coastă sau vertebră. De aceste capcane naturale vor fi beneficiat și colectivele protoumane, care, în căutarea hranei, sustrăgeau părți importante din hoituri și le transportau în locuri ferite pentru un ospăț comun. O dovadă concludentă pentru susținerea acestei teze este aflarea la Pietrișu a unor unelte cu tipuri funcționale specifice dezmembrării hoiturilor.

Și la Grăunceanu depunerile geologice sînt reprezentate de miluri fine și nisipuri cu granulație mică în stratificare orizontală, care nu reprezintă decât unele oscilații de nivel datorită schimbărilor climatice de durată sau sezoniere. În timp ce la Pietrișu și la Fântina lui Drăghici, cum am văzut, osemintele animalelor se găsesc în conexiune anatomică, la Grăunceanu oasele sînt sparte și fără conexiune. Nici un fenomen natural — acțiuni periglaciare, prăbușiri în prăpastie, efectul unor torenți sau valuri sau acumulare datorită carnivorelor — nu este în măsură să explice răspîndirea și gruparea acestor resturi fosile care pe o suprafață restrinsă grupează o asociație faunistică de peste 20 de specii. Ca număr de oase și indivizi predomină ecvideele și cervideele față de un procent mai mic de carnivore și altul și mai redus de proboscidiieni tineri, rozătoare și primat. Ca și la Pietrișu, ne aflăm în fața unei asociații villafranchieno evaluate, crizontul geologic în care au fost descoperite fiind aproape la aceeași altitudine. O explicație a morții în acest loc a unor specii care nu puteau trăi împreună, carnivore și ierbivore, este greu de găsit, deci nu ne putem gândi la o biocenoză, după cum tot atît de greu se poate admite aici o tanatocenoză, neexistînd nici cel mai slab temei pentru moartea lor aici. În acest sens pledează constatarea proporției extrem de slabe a vertebrelor și coastelor în raport cu oasele membrilor și cu cele craniene. Și aceasta nu poate fi pusă pe seama unei distrugerii prin corodare a unor asemenea oase mai puțin rezistente, întrucît ele există în bună stare de conservare, dar într-o proporție atît de mică, încît poate fi considerată neglijabilă.

Toate aceste constatări au fost pentru noi primele argumente care ne-au făcut să presupunem de la început că aici se aduceau, poate la un

ospăț comun, doar părțile mai cărnose sau mai preferate din hoiturile animalelor împotmolite întâmplător sau, poate, chiar hăituite anume în acest scop. Un alt argument care vine în favoarea ipotezei noastre este constatarea că serii de oase sînt sparte la ambele extremități în cazul unor femure de *Equus stenonis*, sparte numai la un capăt, în cazul humerusurilor, radiusurilor și tibiilor. În fiecare caz este vorba de oase lungi, cu canalul medular larg. Aceste frecvențe și consecvențe repetări ne-au dus la concluzia că ne aflăm în fața unei acțiuni intenționate — spargere pentru extragerea măduvei —, folosindu-se constant același procedeu pentru pătrunderea în canalul medular. După constatările anatomistului Vasile Gheție, aceste oase au fost sparte „post-mortem, prin loviri care s-au aplicat asupra diafizelor, osul fiind sprijinit pe cele două epifize . . ., sau prin loviri aplicate asupra extremității proximale a oaselor. Demn de remarcat că fracturile la aceste oase s-au produs prin izbirea extremității proximale de un corp dur, în timp ce extremitatea distală era ținută în mînă”.

Pentru o spargere intenționată sînt tot atît de grăitoare și urmele perfect vizibile pe un femur de *Equus stenonis*, plesnituri concentrice de la extremitate către interior, precum și faptul că aceste plesnituri coincid perfect cu mărimea și rotunjimea maselor condilene ale unui capăt distal de femur, care, credem noi, a servit drept zdrobitor.

Dar, în afară de oasele sparte intenționat pentru măduvă, noi am identificat aici și unele serii de unelte de os adoma cu acelea din peșterile de locuire ale australopitecilor din sudul Africii și analoge cu unele ale sinantropilor de la Ciucutien. O perfectă similitudine, care ne înlesnește înscrierea uneltelor de la Grăunceanu în forme cunoscute, și anume :

— *Zdrobitoare*, din extremități distale cu porțiuni de diafiză, variabile ca lungime, din humerusuri de *Equus* și *Cervus*.

— *Străpungătoare*, fie din jumătăți distale tibiale, fie din jumătăți proximale de canoane obișnuit de *Cervus*, ca și radiusuri de *Equus*, păstrînd două treimi din extremitatea distală ușor de mînit. În regiunea diafizară, ele prezintă ciopliri intenționate prin lovituri precise, bine dirijate, care au dus la realizarea unor virfuri ascuțite.

— *Răzuitoare*. Unele tibii de *Equus* pe care se observă unele spărturi în lung, ca și cîteva așchii cu tăișul șlefuit, au putut fi folosite la jupuitul și răzuitul pieilor.

— *Așchii de os fosil*. În pătratul I al săpăturii din 1961 au apărut alăturate trei așchii mari de os de *Elephas*, în jurul cărora se aflau o serie de spărturi mai mici. Una din aceste așchii, avînd virful ascuțit și o bază ușor de mînit, a fost obținută prin lovituri puternice, ale căror urme de desprindere concoidală dovedesc neîndoios că osul folosit ca materie primă pentru obținerea acestei unelte era la data aceea complet mineralizat și, ca atare, s-a potrivit la spargere și la așchiere aproape ca și piatra. Pe una din aceste așchii se vede clar negativul bulbului de percuție și chiar două valuri concentrice ale desprinderii concoidale.

Forme bine definite, care fac serie, ale uneltelor de os prezentate pe scurt în cele de mai sus ne obligă să constatăm că ne aflăm, fără tăgadă, în fața unor forme intenționate ale unor unelte de *uz permanent*.

În același complex al resturilor fosile, în amestec cu unelte de muncă lucrate din os, ne-au apărut și două pietre de riu rulate. Ținând seama de greutatea lor în raport cu stratul geologic nisipos-lutos, în care arareori se întîlnesc pietricele cu diametrul foarte mic, nu există nici o explicație a prezenței lor, decît dacă ar fi fost aduse de o ființă inteligentă. De asemenea, în ultimul strat de călcare al hoardei de vînători prădători hoitari de la Grăunceanu, alcătuit din cîteva oase mari sparte, s-a descoperit o piatră de cuarțit vînă, nerulată, a cărei prezență într-un strat de humă fină nu poate fi explicată decît tot ca un aport voit.

În legătură cu aceste descoperiri, sînt demne de luat în seamă considerațiile geomorfologului Lucian Badea, care cunoaște bine regiunea, făcînd amănunțite cercetări la fața locului. Iată ce desprindem pe scurt din referatul său :

„O mențiune specială trebuie făcută faptului că nici unul dintre orizonturile din întreaga coloană stratigrafică din Valea Grăunceanului nu conține granule a căror axă mare să depășească 25 — 26 mm. După dimensiunile lor maxime intră în categoria pietrișurilor mărunte. La aceasta trebuie să mai adăugăm că au un indice mare de tocire și un grad mare de rulare (în scara V. A. Habakov gradul 3 — 4) și că sînt foarte rar diseminate în masa de nisipuri lutoase.

Mai curioasă este apariția unei bucăți de cuarțit aproape nerulată în orizontul 2 luto-nisipos (gradul 0 — 1).

Calculînd indicele de tocire al celor doi bolovani găsiți în orizontul 1 după formulele lui Cailleux, am obținut 0,38 pentru bolovanul A și 0,25 pentru bolovanul B. Aceasta arată că aceste fragmente n-au suportat un proces prea lung de transport pentru a ajunge la un indice de tocire cît mai mare și apropiat de acela al granulelor din acest orizont, care au un indice de tocire ce variază între 0,40 și 0,65. Nici diferența mare de dimensiuni (de 4 — 5 ori la bolovanul A și de 6 — 7 ori la bolovanul B), nici diferența mare de volum și greutate, nici gradul diferit de tocire dintre cele mai grosiere elemente din depozitul 1 și cei doi bolovani nu arată un transport și o depunere.

Înseamnă că cei doi bolovani au venit pe altă cale decît aceea a transportului fluvial prin care a venit întreg materialul din orizontul respectiv.

Referindu-ne la prezența bolovanului C în masa argiloasă de deasupra orizontului 1, problema provenienței lui devine și mai complicată : bolovanul C nu prezintă urme de rulare (gradul 0 — 1) . . . (din care cauză nu i se poate calcula indicele de tocire).

Înseamnă deci că fragmentul de cuarțit C n-a fost antrenat într-un proces lung de transport și prezența lui într-o masă argiloasă nu poate fi explicată pe calea normală a depunerii și formării unui asemenea orizont.

Existînd o diferență prea mare între cele mai mari granule diseminate în masa orizonturilor 1, 2 și 3 și cele trei fragmente mari, prezența acestora nu poate fi explicată în condițiile normale de formare a depozitelor descrise. De asemenea, se poate preciza că ansamblul condițiilor de transport și depunere a materialelor care formează cele două orizonturi

(1 și 2) nu permiteau transportul și depunerea unor elemente de tipul bolovanilor A, B și în special C”.

Făcînd un raport în ceea ce privește greutatea celor două pietre din stratul de bază $A = 270$ g, $B = 365$ g cu pietricelele care au în medie abia 2 g, constatăm că prima este de 135 de ori și a doua de 182 de ori mai grea. Cît privește piatra de cuarțit nerulată $C = 535$ g, făcînd un raport între ea și rarele granule de nisip de numai 2 — 3 mm diametru, aceasta ne apare de cel puțin cîteva zeci de mii de ori mai grea.

Înceind cu prezentarea pe scurt a descoperirilor noastre de pe Valea lui Grăunceanu de la Bugiulești, noi credem că ne aflăm în fața unor forme primordiale de muncă omenească, moment în care folosirea obiectelor neprelucrate luate de-a dreptul din natură alături de obiecte-unelte cu un început de prelucrare marchează începutul activității omenești. Unelte de os de la Bugiulești ne pot spune multe chiar dacă nu se poate spune că ele alcătuiau o cultură a osului în înțelesul osteodontocheratic, ca aceea din peșterile de locuire ale australopitecilor. Sîntem, fără îndoială, în prepa-leolitic.

Constatăm o activitate intenționată de procurare a hranei, accentuată de o selecție a ei, lingă care este prezentă, evident, preocuparea intenționată pentru obținerea și folosirea unor unelte într-o zonă în care piatra nu numai că nu era la îndemînă, dar nu se ajunsese încă la prelucrarea ei. Putem însă afirma că am surprins aici un moment cînd conviețuiesc formele primordiale — piatra necioplită — cu unealta de os prelucrată. Sîntem în faza de început a unei economii vînatorești cu trăsături prădालnice, vreme în care oamenii-maimuță „se mulțumeau — cum ne spune Nesturch —, să consume carnea animalelor bolnave sau moarte” și să „prindă animale mici cu locomoție lentă”. Ne aflăm mai mult în fața unei hoarde de vînători prădători hoitari decît de vînători în accepția curentă a acestui termen.

Descoperirea de la Bugiulești se încadrează pe plan general în preocupările științifice cu privire la antropogeneză. În aceste preocupări fauna villafranchiană este în centrul atenției cercetătorilor, ea reprezentînd etapa crucială cînd prin muncă omul se smulge din animalitate. Depozitele faunistice din raionul Oltețu reprezintă astăzi cea mai bogată asociație faunistică villafranchiană descoperită în ultimul timp în țară. Prin poziția sa geografică, această zonă fosiliferă devine în clipa de față veriga de legătură între cele din Europa sud-vestică și Asia sud-estică.

Dacă ținem seama că într-unul din aceste complexe faunistice am aflat noi și cele mai vechi dovezi ale unor rudimente de muncă, înseamnă că azi ne aflăm în fața unor sarcini importante științifice : aflarea celui care a făurit aceste unelte. În sprijinul tezei noastre vine și descoperirea senzațională făcută anul trecut la nord de lacul Ciad în Sahara, la o latitudine nordică de peste 15° , care dintr-o dată dă cu totul o altă înțelegere asupra răspîndirii geografice a australopitecinelor. E un salt neașteptat în spațiu al australopitecilor, un salt care cu pași grăbiți va trece cît de curînd de țarmurile Mediteranei în Europa.

Descoperirile de la Grăunceanu întăresc din plin această ipoteză.

Ne vom opri pe scurt și asupra datelor noi cîștigate recent în problema paleoliticului nostru de sfîrșit și începuturile neoliticului.

Considerînd cunoscute descoperirile epipaleolitice, azilianul de la Băile Herculane și swiderianul de la Scaune-Ceahlău, precum și unele repetate și neizbutite încercări de a susține existența unei așa-zise epoci mezolitice la noi și chiar a unui neolitic preceramic acolo unde el nu avea ce căuta, ne vom referi doar la noile descoperiri ale sectorului paleolitic privind prezența tardenoasianului în România.

Tardenoasianul urma să-l aflăm acolo unde erau cunoscute formele geometrice caracteristice lui, cum ar fi de pildă trapezul. Această formă comună multor culturi, avînd o uriașă răspîndire geografică și o durată destul de mare în timp, luată izolat nu are a ne spune prea mult. Spre sud trapezul este prezent în neoliticul preceramic de la Argissa și în epipaleoliticul de la Crvena Stijena. În răsărit are o întinsă arie în sudul U.R.S.S., cunoscut sub numele de tardenoasianul pontic sau estic, iar în centrul Europei, destul de aproape de noi, cunoaștem un tardenoasian central-european periferic.

Primele trapeze tipice mai vechi s-au descoperit la Cremenea și Gilma în kostenkianul de sfîrșit puternic microlitizat și neolitizat care pătrunde tîrziu în holocen. De asemenea, unele forme geometrice — trapezul și semiluna — sînt frecvente și în neoliticul nostru timpuriu, în culturile Vinča (faza veche)liniară și în fazele timpurii ale Boianului (Bolintineanu —Giulești). Cunoscută fiind această contemporaneitate bine stabilită stratigrafic în locurile amintite, sectorul paleolitic a înțeles să facă cercetări în majoritatea locurilor în care s-a semnalat descoperirea unor forme geometrice la suprafață, cercetări care au adus după sine și necesitatea executării unor sondaje în scopul precizării poziției stratigrafice a acestora. Urma să aflăm dacă în partea de est a țării, în dreptul ariei de răspîndire a tardenoasianului estic, și în nord-vestul țării pe dunele din regiunea Maramureș, regiune mai apropiată de zona geografică a tardenoasianului central-european, vom putea găsi unele probabile infiltrații ale acestor culturi.

Prezența tardenoasianului pontic o și postulasem pentru Moldova în urma descoperirilor de la Grebeniki din jurul Benderului în 1957. Postulasem un tardenoasian întîrziat, într-o formă neolitizată, ipoteză care urma să fie verificată, punînd problema posibilității unei contemporaneități a industriei microlitice de aici cu unele fragmente ceramice neornamentate care ar putea fi atribuite unui neolitic timpuriu, socotind această descoperire ca aparținînd unui „facies mai mult decît sigur, neolitic timpuriu, care trebuie neapărat urmărit și la noi pe dunele din sudul Moldovei”. De asemenea, prin cercetări personale pe dunele din Maramureș am constatat o intensă locuire a purtătorilor unor culturi neolitice timpurii care foloseau din plin microlite geometrice de obsidiană.

Tardenoasianul estic. Datorită cercetărilor de teren ale lui N. Zaharia din Iași, se cunoșteau mai demult la Erbiceni (rn. Hîrlău, reg. Iași) prezența cîtorva microlite : lame, răzușe și trapeze. Cum acestea fuseseră culese din pămîntul de azvirlitură al unui șanț, împreună cu unele fragmente neolitice timpurii atipice pentru a verifica situația stratigrafică a uneltelor

microlitice față de ceramica neolitică timpurie, sectorul paleolitic a efectuat un prim sondaj în 1960, ale cărui rezultate ne-au îndreptățit să extindem săpătura în anii următori.

Ca situație geografică sîntem în albia majoră a Bahluiului. Stratigrafic, în partea superioară avem un strat de pămînt negru vegetal compact, gros de 0,60 — 0,65 m, cu slabe urme de locuire cucuteniană, care suprapune un strat negru-cenușiu mai afinat, cu pete calcaroase de circa 0,20 — 0,25 m, în care au apărut o serie de fragmente ceramice lucrate dintr-o pastă primitivă lipsite de decor și fără vreun profil caracteristic.

Imediat sub acest strat, între 0,90 — 1 m și 1,45 m, fără a putea vorbi de un strat despărțitor steril, urmează un strat gălbui-roșcat cu o nuanță mai deschisă spre bază, cuprinzînd mărunte concrețiuni calcaroase și microlite. O lamă cu țesătura dreaptă, cîteva răzușe circulare și un scob trădează persistența unor forme paleolitice kostenkian-finale, o răzușă pentagonală și cîteva trapeze amintesc tardenoasianul estic.

Tardenoasianul central-european. În urma unor semnalări că pe dunele de la Berea-Ciumești se descoperă frecvent unelte microlitice de obsidiană, dintre care nu lipsesc nici forme geometrice ca trapezul, încă din 1956 am cercetat o colecție particulară la Valea lui Mihai în care se aflau cîteva asemenea microlite provenite de aici, postulînd posibilitatea existenței unui neolitic preceramic, precum și colecția unui cercetător local. Iuliu Kovács, unde am putut vedea de asemenea numeroase unelte microlitice, majoritatea lucrate din obsidiană, între care și unele forme geometrice.

Sondajul executat într-una din așezările mai bogate în microlite geometrice la Berea, a dus la descoperirea unui facies neolitic timpuriu cu ceramică liniară est-slovacă, în asociere cu unelte microlitice lucrate în majoritate zdrobitoare din obsidiană neagră de Tokai.

Al. Păunescu subliniază totuși în această cultură prezența a numeroase microlite de obsidiană identice culturii ceramicii liniare cu capete de note muzicale, fapt care ne dă dreptul de a afirma că ele sînt un aport al liniarului central-european, dezvoltat pe baze tardenoasiene, și nu un aport al Crișului, care nu cunoaște o industrie microlitică atît de bogată.

Concluzia este că un neolitic timpuriu central-european dezvoltat pe baza unui tardenoasian epipaleolitic de sfîrșit a pătruns pînă în această regiune de dune.

Săpăturile efectuate în 1961, în punctul Ciumești II-Pășune au dus la descoperirea unei serii de microlite lucrate din alte roci silicioase, obsidiana ocupînd o proporție mult mai mică, 40% față de aproape 90% din așezarea neolitică de la Berea. Situația stratigrafică este clară. La suprafață avem un nisip negru-cenușiu bogat în humus, grosimea stratului oscilînd între 0,10 și 0,13 m. Mai jos urmează un strat de nisip gălbui, gros de 0,10 — 0,16 m. În aceste straturi superioare au apărut cîteva resturi ceramice din neolitic, bronz și feudal timpuriu. Urmează apoi în adîncime un strat de nisip alb-gălbui, curat, steril arheologic, gros de 0,20 — 0,25 m.

Între adîncimile de 0,45 și 1 m, într-un strat de nisip cafeniu-închis, în partea de bază mai deschis și cu unele începuturi de concreționare neregulată datorită acumulărilor oxidurilor de fier, s-au descoperit unelte micro-

litice lucrate din cremene brună, roșie etc. în proporție de 55 % și din gresie glauconitică și cuarțit — 5 %. E de notat că acest strat de cultură este necontaminat de ceramică. Ca forme mai importante găsim microlame cu latura teșită abrupt, lame trunchiate drept sau pieziș, trapeze cu laturile neperalele drepte sau concave, microtriunghiuri, răzușe și altele.

S-au descoperit doar câteva resturi osoase foarte prost conservate.

Făcînd o comparație între descoperirea de la Ciumești și neoliticul timpuriu de la Berea, observăm o puternică schimbare în folosirea materiei prime, obsidiana făcînd un salt puternic de la 40 % la Ciumești la 90 % la Berea. În ce privește formele, în neoliticul ceramic de la Berea dispar trapezul cu laturile neperalele concave, triunghiul și scobul, iar proporția răzușelor scade vertiginos în favoarea lamelor retușate.

O paralelă între tardenoasianul vestic și cel estic ne arată următoarele asemănări : a) proporția foarte redusă a scoburilor ; b) microlame cu latura teșită drept ; c) răzușe circulare. În schimb, putem vorbi de următoarele deosebiri : a) în vreme ce la Erbiceni toate trapezele sînt cu laturile neperalele drepte, mai mult sau mai puțin deschise, la Ciumești — II Pășune sînt prezente și trapezele cu laturile neperalele concave ; b) la Erbiceni nu apare nici un triunghi scalen, formă prezentă la Ciumești. Determinările paleontologice asupra cochiliilor de melci ne arată la Erbiceni pe *Cepaea vindobonensis* în forme mai mici ca cele actuale, fapt care denotă o fază climatică aridă (determinări Al. V. Grossu). Resturile oaselor de mamifere par a aparține mistrețului, căprioarei, oii și bouului la Erbiceni și cerbului, oii, caprei și bouului la Ciumești — II Pășune (determinări S. Bökönyi — Budapesta).

Faptul că la Erbiceni se folosește silexul de Prut, iar la Ciumești apare obsidiana reprezintă după noi argumente care arată, fără îndoială, direcțiile de unde au venit aceste cete în migrație, care, în căutare de locuri mai prielnice traiului, trecuseră pragul epipaleoliticului spre una din noile forme de viață neolitice, domesticirea vitelor.

Deși descoperite izolat, în stratigrafie spațială, pînă la noi cercetări socotim că în nord-vestul țării tardenoasianul neolitic aceramic de la Ciumești este urmat imediat de neoliticul ceramic timpuriu — li-niarul est-slovac — de la Berea.

Mult mai strînsă apare stratigrafia de la Erbiceni, unde tardenoasianul neolitic aceramic intră în partea lui superioară în contact cu ceramica. Din nefericire, materialul ceramic e prea puțin și necaracteristic pentru o încadrare culturală.

Ca ipoteză de lucru credem că aceste cete tardenoasiene pătrund la noi în țară dinspre est și nord-vest, vreme în care primele valuri neolitice ceramice venite din sud puseseră deja piciorul în partea de miazăzi a țării, iar pe văile intramontane mai dăinuia paleoliticul de sfîrșit ; kostenkianul la Dirțu, Gîlma și Cremenea și aurignacianul mijlociu întîrziat de la Lapoș.

După cum se știe, cercetările noastre anterioare ne-au arătat clar că spre sfîrșitul paleoliticului pămîntul țării noastre era deja compartimentat în câteva zone culturale distincte. În nord-estul țării și cu unele pătrunderi prin pasurile Carpaților în Țara Bîrsei și a Oașului domnea kostenkianul

final, în vreme ce sudul țării era acoperit de un aurignacian mijlociu întârziat neafectat de influența kostenkiană, iar în Banat se dezvoltă un aurignacian cu forme microlitice, iarăși fără nici o urmă de influență kostenkiană.

Știm apoi că azilianul de la Băile Herculane, ca și swiderianul de la Scaune nu au fost aflate stratigrafic într-o strînsă succesiune cronologică cu alte culturi mai vechi sau mai noi.

Azilianul, ca și swiderianul și tardenoasianul estic sau central-european nu au nici un fel de legătură cu unele culturi locale mai vechi. Nici la Erbiceni, nici la Ciumești nu s-au descoperit la bază ceva mai vechi.

Aceste situații sînt destul de grăitoare pentru a demonstra că avem de-a face cu unele cete în migrație care, în înaintarea lor firavă, se fereau poate de băștinași, cultura lor deosebită și superioară fiind ca atare contemporană cu unele culturi locale mai vechi care încă dăinuiau.

Azilianul de la Băile Herculane, swiderianul de la Scaune, ca și tardenoasianul de la Erbiceni și Ciumești rămîn totuși niște enigme în ceea ce privește încadrarea lor cronologică față de alte culturi contemporane.

În schimb, la Dirțu putem vorbi de o simbioză. Pe fondul kostenkian final care pătrunde în holocen în forme aproape neschimbate se grefează un neolitic timpuriu care vine cu ceramica primitivă, cu piatra șlefuită, rîșnița și tipul de locuință-bordei. Sîntem, fără îndoială, în fața unui prim val Criș.

Același lucru se petrece la Gilma, unde apare în schimb un neolitic timpuriu care cunoaște trapezul.

Spațial aceste culturi se pot înscrie în unele arii geografice precise. Azilianul are sigur legături cu sud-vestul, aria swiderianului coboară pînă la latitudinea Ceahlăului, iar ariile tardenoasiene întârziate în început de neolitizare se lărgesc considerabil, punînd piciorul și în Moldova, și Maramureș și, de ce n-am spune-o de pe acum, sîntem pe urmele lui și în Cîmpia Romînă. Greutatea cea mare este să stabilim relațiile dintre ele în timp. Practic constatăm deocamdată o circulație a acestor grupe umane, o intensă vehiculare de culturi pe care nu le-am găsit suprapuse și doar arareori interferate.

Ce ar trebui noi să aflăm? Între care dintre aceste culturi neolitice și paleoliticul nostru de sfîrșit este vreo legătură și care anume? Cum se eșalonează ele cronologic și, dacă sînt venite, în ce mediu arheologic pătrund? Direcțiile dincotro vin și mai ales aportul lor în noua cultură, neolitică.

Prezentînd pe scurt aceste noi descoperiri însoțite numai de unele comentarii provizorii, socotim că nimănui nu i-a scăpat importanța lor și că cercetările în această direcție trebuie continuate.

În astfel de situație, insistăm asupra necesității unor cercetări și săpături mai întinse în locurile cu descoperiri tardenoasiene, pentru a se obține un material arheologic și paleontologic mai bogat și a se descoperi unele asemenea straturi de cultură într-o situație stratigrafică mai strînsă.

Ne aflăm în fața unor descoperiri-cheie în problema paleoliticului de sfîrșit și a începuturilor neoliticului nostru și departe de noi gîndul că

lămuririle ce am adus sînt întru totul satisfăcătoare. De aceea este necesar să se facă cercetări complexe de verificare în toate aceste așezări. Pe lângă arheologi să fie prezenți geologul, geomorfologul, paleontologul și paleoclimatologul. Este necesar să se execute sondaje restrînse, încheindu-se protocoalele respective asupra celor constatate, incluzîndu-se și opiniile separate, motivate, ale acelor care nu sînt de acord cu observațiile de teren. În sfîrșit, trebuie să se rețină, în afară de dovezile arheologice, toate materialele care urmează să fie date la analize și determinări, materiale ce ar înlesni înțelegerea problemei.

C. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR

НОВЫЕ ДАННЫЕ В СВЯЗИ С ИЗУЧЕНИЕМ НАЧАЛА И КОНЦА ПАЛЕОЛИТА РУМЫНИИ

РЕЗЮМЕ

Ввиду того, что в Европе отсутствовала галечная культура, а в Румынии древнейшим изученным периодом является средний палеолит, автор приступил к изучению и исследованию раннего палеолита. Картография мест находки ископаемых останков плиоплейстоценовских хоботных, как и ряд данных геологического порядка позволили выявить палеографическую конфигурацию Гетского озера, этого огромного резервуара тепла. При этом автор особое внимание уделяет установлению границ дельт больших рек (Дуная, Олта, Жиу) и главных заливов северного побережья озера в эоплейстоцене. Изобилие пицци (флоры и фауны) в этой прибрежной зоне озера, находящегося под влиянием Средиземного моря, по-видимому, привлекло сюда и коллективы предшественников человека. Предположение вполне подтвердилось находкой следов галечной культуры в долине Дыржова (Слатина), в Фэр-эшелле (Каракал) и затем открытиями и Будужулешти-Олтец.

В междуречье Жиу и Олта, на берегах большого залива эпохи эоплейстоцена, до сих пор были вскрыты несколько пунктов с ископаемыми. Некоторые из них являются местами естественного погребения, в которых целые или фрагментарные костяки животных находятся в энзсмической связи. Один пункт с ископаемыми останками свидетельствуют об обитании стада охотников-хищников, питавшихся падалью, эпохи человека-обезьяны, хронологически восходящей — судя по ассоциации животных — к развитому периоду Вильфранш. По количеству костей и особей преобладают коньи и олени, отмечается меньший процент плотоядных и еще меньший молодых хоботных, ископаемых приматов и грызунов. Огромное большинство костей лишено анатомических связей и разбито способом, свидетельствующим о намерении извлечь костный мозг.

Среди разбитых костей обнаружен целый ряд предшествующих галечной культуре орудий труда, а также оружия, дифференцированные типы которых составляют серии: дубины для разбивания, проколки-кинжалы, многочисленные зубила и даже несколько попыток оттесывания орудий из костей. В этом же слое обнаружили и обкатанные водой разные гальки, которые автор считает сознательно сюда занесенными.

Вышеуказанные находки позволяют с несомненностью утверждать, что речь идет о намеренной деятельности по добыванию мясной пищи, об ее отборе и использовании при помощи обиходных орудий (образующих серии и представляющих разительные аналогии с находками в слоях с костями австралопитеков из Южной Африки), а также при помощи естественных камней, представляющих собой первобытные формы использования необработанного камня в естественном виде. Речь идет о начальной стадии выхода человека из животного состояния, о хищническом хозяйстве, когда человек-обезьяна главным образом поедает мясо падали и некоторых животных, которые были для него легкой добычей.

В Ербичени в отложениях главного русла реки Бахлуй был вскрыт слой с микролитами, геометрическими формами и редкими костными останками млекопитающих. Слой перекрывается неясными следами раннеолитического обитания с атипической керамикой.

В Чумешти (II-Пэшуле) в отложениях песчаной дюны обнаружили следы микролитической культуры. Отмечаются три геометрические формы: трапеция, полумесяц и треугольник. Археологически ненасыщенный слой отделяет горизонт с микрополитами от дерна.

Палеонтологический материал, по-видимому, обосновывает существование некоторых домашних животных. Автор считает, что в Молдове речь идет о проникновении восточно-тарденуазской культуры, а в Марамуреше — о распространении центрально-европейской тарденуазской культуры, не соприкоснувшейся на своем пути с культурой неолитической керамики.

NOUVELLES DONNÉES CONCERNANT LE COMMENCEMENT ET LA FIN DU PALÉOLITHIQUE EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

Etant donné que la « pebble culture » était inconnue en Europe et qu'en Roumanie on ne connaissait rien de plus ancien que le mésopaléolithique, nous avons commencé une série de recherches afin de mettre au jour le paléolithique ancien dans notre pays. Nous avons établi la configuration paléogéographique du lac gète, immense réservoir de chaleur, en dressant la carte des lieux où ont été découverts des restes fossiles de

proboscidiens plio-pléistocènes, en s'étayant également d'une série de données d'ordre géologique. Nos recherches ont porté tout spécialement sur les régions de delta des grandes rivières (le Danube, l'Olt et le Jiu) et des principaux golfes de la rive nord du lac dans le éopleistocène, où l'abondance de nourriture (flore et faune) de cette zone de la rive du lac, soumise à l'influence méditerranéenne, a dû certainement attirer des collectifs de proto-humains. Notre présomption a été d'ailleurs tout à fait confirmée par la découverte de la « pebble-culture » dans la vallée de Dirjov (Slatina), à Fărcașele (Caracal) et ensuite par les découvertes de Bugiulești-Olteț.

Sur les rives d'un large golfe éopléistocène, situé entre le Jiu et l'Olt, on a découvert jusqu'à présent plusieurs endroits fossilifères, dont quelques-uns étaient d'anciens lieux vaseux de submersion naturelle, où l'on a trouvé des squelettes d'animaux, ayant gardé, entièrement ou partiellement, leur connexion anatomique. Un autre endroit fossilifère, « Valea lui Grăunceanu », à Bugiulești, représenterait, selon nous, un habitat d'une horde de chasseurs pillards du temps de l'homme-singe, se nourrissant de charognes, situé du point de vue chronologique, en tenant compte de l'association faunistique, dans le villafranchien évolué.

D'après le nombre des os et individus on peut conclure de la prédominance des *Equidae* et des *Cervidae*, à côté d'un moindre pourcentage de carnivores et d'un autre encore plus réduit de jeunes proboscidiens, rongeurs et de primates fossiles. Les os, en majeure partie, ne gardent pas leur connexion anatomique ; par contre, ils sont cassés tous par un même procédé, qui par sa répétition, démontre l'intention d'en extraire la moelle. Parmi ces os cassés on y trouve une riche série d'armes et outils, précédant la « pebble culture », à fonctions bien déterminés : pilons-massues, perçoirs-poignards, de nombreux burins, et même quelques ébauches d'outils, réalisés par la taille des os préfossilisés. Dans la même couche on a découvert des pierres roulées que nous considérons apportées volontairement.

Ces découvertes justifient notre opinion selon laquelle il s'agit, sans aucun doute, d'une activité consciente à l'intention de se procurer et de sélectionner la nourriture, à l'aide d'outils à emploi permanent, faisant série, et qui présente des surprenantes analogies avec ceux découverts dans les couches à ossements d'*Australopitecus*, au sud de l'Afrique. En même temps, les pierres roulées représentent les formes primordiales de l'usage de la pierre telle quelle, non encore façonnée. Nous sommes dans la phase initiale du détachement de l'homme de l'animalité ; l'homme-singe se nourrit surtout de viande provenant des charognes et des animaux facile à attraper. Nous avons donc à faire à une économie pillarde.

A Erbiceni on a découvert, dans le lit majeur du Bahlui, une couche à microlithes et formes géométriques contenant aussi de rares restes d'ossements de mammifères. A cette couche se trouve superposée un vague habitat néolithique ancien à céramique atypique.

A Ciumești (au lieudit «II-Pășune»), dans des dépôts de dunes, on a découvert une civilisation microlithique, dans laquelle on rencontre trois formes géométriques : le trapèze, le croissant et le triangle. Une couche stérile sépare ce niveau à microlithes du sol végétal.

Le matériel paléontologique paraît attester la présence de certains animaux domestiques. L'auteur suppose qu'en Moldavie nous avons affaire à une pénétration du tardenoisien de l'Est, tandis qu'en Maramureș il s'agit d'une expansion du tardenoisien central-européen sans aucune connexion avec le néolithique à céramique.